

GIẢI MÃ THỜI GIAN ĐÊM TRONG *LIÊU TRAI CHÍ DỊ* CỦA BỒ TÙNG LINH DƯỚI GÓC NHÌN HUYỀN THOẠI HỌC

HOÀNG THỊ THÙY DƯƠNG*

TÓM TẮT

Thời gian nghệ thuật tiêu biểu nhất trong tiểu thuyết Liêu trai chí dị của nhà văn Bồ Tùng Linh là thời gian đêm. Thời gian đêm trong Liêu trai chí dị ra đời dựa trên sự kế thừa sâu sắc tư duy huyền thoại của con người nguyên thủy. Trên cơ sở kế thừa, Bồ Tùng Linh đã cấp cho dạng thời gian này hơi thở mới của cuộc sống thời cận đại và thể hiện sự tiến bộ trong nghệ thuật phản ánh cuộc sống.

Từ khóa: giải mã, thời gian đêm, *Liêu trai chí dị*, Bồ Tùng Linh, huyền thoại học.

ABSTRACT

Decoding night time in Liaozhai Zhiyi of Pu Songling from a mythological perspective

The most typical artistic period of time in Liaozhai Zhiyi of Pu Songling is night time. Night time in Liaozhai Zhiyi was created based on the deep inherence of legendary thinking of primitive people. Pu Songling gave this period of time a new breath of life in the early modern period and demonstrated a progress in the art of reflecting life.

Keywords: decoding, night time, *Liaozhai Zhiyi*, Pu Songling, mythological.

1. Đặt vấn đề

Huyền thoại học (mythology) là ngành khoa học nghiên cứu về huyền thoại, trong đó, huyền thoại được hiểu là các quan niệm hoang đường về thế giới nằm rải rác trong văn hóa các tộc người từ truyện kể, tôn giáo, nghệ thuật... Huyền thoại học có cội nguồn từ sự tìm hiểu của khoa dân tộc học đối với những tài liệu huyền thoại của các dân tộc trên thế giới. Trải qua quá trình phát triển bền bỉ, huyền thoại học đã có những đóng góp to lớn cho sự hiểu biết của con người về huyền thoại.

Tiểu thuyết *Liêu trai chí dị* của nhà văn Bồ Tùng Linh (1640 – 1715) là tác phẩm lớn bao gồm 445 truyện ngắn phản ánh muôn mặt đời sống gắn liền với các yếu tố ảo – các quan niệm hoang đường

về thế giới. Thế giới ảo được thể hiện ở nhiều phương diện khác nhau trong *Liêu trai chí dị* đã đưa tác phẩm trở thành đại diện xuất sắc của văn học kì ảo Trung Hoa và thế giới. Trong thế giới nghệ thuật của tác phẩm này, thời gian đêm là khoảng thời gian được đề cập nhiều nhất, chứa đầy sức mạnh của lực lượng siêu nhiên.

Thông thường, các nhà nghiên cứu khi tìm hiểu huyền thoại trong tác phẩm văn học thường phân tích sự chuyển hóa của huyền thoại trong tác phẩm, đôi khi nằm ở bề sâu rất khó nhận thấy. Huyền thoại học sẽ đưa các yếu tố này về với cội nguồn tư duy nguyên thủy của nó đồng thời tìm hiểu ý nghĩa sự chuyển hóa của nó trong tác phẩm văn học. Huyền thoại học đã thể hiện ưu thế đặc biệt khi tìm

* ThS, Trường Đại học Thủ Dầu Một; Email: thuyduong2904@gmail.com

hiểu dạng thời gian nghệ thuật tiêu biểu nhất trong tiểu thuyết *Liêu trai chí dị* vì nó quan tâm đến cả hai bình diện giá trị nội dung và giá trị nghệ thuật của dạng thời gian này nói riêng, tác phẩm *Liêu trai chí dị* nói chung, có thể tìm về với cội nguồn cái nhìn huyền thoại của nhà văn để có thể tìm hiểu tác phẩm ở bề sâu của nó.

2. Giải quyết vấn đề

Nhà văn Bồ Tùng Linh quan niệm đêm có những tính chất, sức mạnh khác hẳn các dạng thời gian khác khi xây dựng thời gian nghệ thuật cho tiểu thuyết *Liêu trai chí dị*. Tác phẩm này có rất nhiều truyện ngắn trong đó miêu tả cuộc gặp gỡ giữa người và các nhân vật ảo vào lúc chập tối, đêm khuya, tảng sáng... Nói chung, cứ về đêm, các lực lượng siêu nhiên lại xuất hiện trà trộn vào thế giới của loài người, trong đó, nửa đêm là khoảng thời gian các lực lượng siêu nhiên xuất hiện nhiều nhất. Nhân vật ảo ở đây có thể là ma như nàng Ngũ Thu Nguyệt chết đã hơn 30 năm, nửa đêm tìm tới nơi Vương Đình ở, vì cha nàng là người giỏi bói toán, trước khi chết đã tiên đoán rằng 30 năm sau nàng sẽ lấy Vương. Từ đêm gặp gỡ định mệnh ấy, trải qua nhiều thử thách, cuối cùng Thu Nguyệt đã hồi sinh và làm vợ Vương Đình (truyện *Ngũ Thu Nguyệt*). Nửa đêm cũng là lúc nàng hồ li không tên tìm tới nhà danh sĩ Tống Trương Nhược sau lần gặp đầu tiên ngoài ruộng lúa (truyện *Hà Hoa Tam nương tử*). Trời nhá nhem tối, trong ngôi nhà bỏ hoang của quan bộ lang, Đào Vọng Tam đã bị hai nàng ma Tiểu Tạ, Thu Dung trêu chọc. Sau này cả hai nàng giúp Đào qua cơn hoạn nạn, tìm cách tái sinh để

làm vợ họ Đào (truyện *Tiểu Tạ*). Có khi, các nhân vật ảo còn xuất hiện lúc tảng sáng, cũng giống như lúc hoàng hôn, là khoảng thời gian ranh giới giữa ngày và đêm nên tần số xuất hiện không nhiều bằng khoảng nửa đêm. Trong truyện *Tân Thập Tử nương*, Quảng Bình Phùng “tảng sáng đi chơi tha thân, gặp một thiếu nữ trùm váy áo màu đỏ, nhan sắc cực xinh, có thằng nhỏ theo hầu, xăng xái dầm sương ướt cả giày tất; chàng trông thấy động lòng, thâm mơ trộm ước” [6, tr.284]. Thiếu nữ đó chính là hồ li, sau này làm vợ Quảng Bình Phùng. Như vậy, mọi thời gian trong đêm từ lúc nhá nhem tối, nửa đêm đến tảng sáng đều là khoảng thời gian lực lượng siêu nhiên thường xuyên xuất hiện khác hẳn với sự vắng bóng lúc ban ngày.

Đêm còn là khoảng thời gian nhân vật của *Liêu trai chí dị* chìm trong sự lo âu, sợ hãi. Trong truyện *Xảo Nương*, chàng trai Liêm sinh đi lạc đến phía Bắc thành Quỳnh Châu trong đêm tối với tâm trạng vô cùng hãi hùng “Đi về phía Bắc bốn năm dặm, trời đã mọc trăng sao, cỏ xanh vút mắt không có một quán trọ nào, tình cảnh rất khốn quẫn. Thấy bên đường có một ngôi mộ nhưng lại rất sợ hùm beo. Bèn leo lên cây ngòi, nghe tiếng thông reo vi vút, giun đẻ nỉ non, trong lòng rất hoang mang. Nghĩ lại thì hối quá!” [5, tr.234] và khi nghe tiếng nói ở bên dưới thì “Liêm cho là ma, tóc tai dựng đứng, nín hơi không dám thở” [5, tr.234]. Sự sợ hãi của Liêm sinh cũng là tâm trạng của không ít nhân vật khi màn đêm buông xuống. Trong mắt các nhân vật trần tục, màn đêm luôn bí ẩn và luôn có sự đột nhập đầy bất ngờ của lực lượng

siêu nhiên.

Như vậy, trong quan niệm của nhà văn Bồ Tùng Linh và của cả người đọc *Liêu trai chí dị*, đêm là khoảng thời gian thiêng, mang những tính chất khác hẳn với các khoảng thời gian khác trong ngày. Nhà nghiên cứu Eliade từng nói rằng “*Huyền thoại mô tả những sự đột nhập khác nhau và đôi khi đầy tính kịch của cái thiêng vào thế giới*” [3, tr.213] và thời gian trong huyền thoại được xác định “*Thời gian thiêng là thời gian trong đó thần thánh hiện ra và sáng tạo*” [3, tr.205]. Có thể thấy rằng thời gian thiêng này tồn tại trong tác phẩm văn học, trong tín ngưỡng dân gian và tôn giáo cho đến tận ngày hôm nay.

Dạng thời gian thiêng xuất hiện sớm nhất, có tính chất nền tảng chính là thời gian khởi nguyên trong huyền thoại. Dạng thời gian này được nhận định “*Đặc điểm quan trọng nhất của huyền thoại, đặc biệt là của huyền thoại nguyên thủy, nằm trong việc quy bản chất của sự vật vào khởi nguồn của chúng: giải thích kết cấu của sự vật cũng có nghĩa là kể xem sự vật được tạo ra như thế nào; mô tả thế giới xung quanh cũng chính là nói về lịch sử sáng tạo ban đầu của nó*” [7, tr.224], “*Việc miêu tả các sự kiện trong huyền thoại thì có sự tham gia của các sinh vật siêu nhiên hành động ở những thời kì rất xa xưa*” [7, tr.225]. Như vậy, huyền thoại miêu tả quá trình biến hỗn mang thành vũ trụ cũng chính là miêu tả sự xâm nhập của các lực lượng siêu nhiên vào thế giới huyền bí ở buổi đầu tiên.

Về sau, con người cũng có thể thay thế thời gian phàm tục bằng thời gian thiêng liêng: “*Bằng nghi lễ, người ta có*

thể chuyển từ thời gian phàm sang thời gian thiêng bằng các nghi thức” [3, tr.198]. Tuy nhiên, có những dạng thời gian mà bản thân chúng đã mang những sức mạnh đặc biệt, vô cùng kì lạ mà cho dù không có nghi lễ thì nó vẫn có khả năng tái hiện phần nào thời gian của huyền thoại nguyên thủy. Tiêu biểu cho các dạng thời gian đó chính là đêm. Đêm - khoảng thời gian từ tối cho đến sáng - từ lâu đã là một dạng thời gian đặc biệt trong tâm thức con người: “*Đối với người Hi Lạp, đêm là con gái của hỗn mang và là mẹ của trời (Ouranos) và đất (Gaia). Đêm còn sinh ra giấc ngủ và sự chết, những giấc mơ và mối lo âu, tình âu yếm và sự lừa dối. Đêm hay bị kéo dài thêm theo ý các thần, họ bắt mặt trời và mặt trăng dừng lại để thực hiện tốt hơn các kì tích của mình. Đêm đi khắp trời, được che phủ một tấm màn tối trên một cỗ xe đóng bốn ngựa đen, với đoàn thiếu nữ hộ tống, đó là các nữ thần Thịnh Nộ (Furies) và Số Mệnh (Parques)*” [1, tr.297], “*Đối với người Maya, cùng một hình khắc chìm có nghĩa là đêm, lòng đất và cái chết*” [1, tr.298]. Nói chung, đêm - khi ánh sáng mặt trời không còn nữa - là một khoảng thời gian luôn huyền bí đối với con người xa xưa bởi sự hiểu biết về thế giới của họ còn rất hạn chế.

Tuy nhiên, đến tận hôm nay, đêm vẫn làm cho con người lo sợ bởi đêm luôn có tính hai mặt: “*mặt tối, nơi đang lên men mọi sự chuyển biến*”, “*đi vào đêm tức là trở về với cái chưa xác định trong đó đầy rẫy những ác mộng và quái vật, những ý nghĩ đen tối*” và “*mặt trời bị cho ban ngày, ở đó sẽ lóe ra các ánh sáng của sự sống*” [1, tr.298]. Đêm

là lúc ánh sáng biến mất “*trạng thái mọi tri thức riêng biệt, phân tích, có thể biểu đạt đều biến mất, hơn nữa, mọi điều hiển nhiên và mọi chỗ dựa tâm lý đều mất đi*” [1, tr.298]. Dù thế nào chăng nữa đêm vẫn làm cho con người cảm thấy lo sợ nhiều hơn so với ban ngày đầy ánh sáng. Có thể hiểu rằng trong quan niệm dân gian, con người và các lực lượng siêu nhiên có một ranh giới ngăn cách. Ban ngày là thời gian con người làm việc, sinh hoạt cùng cộng đồng loài người còn ban đêm là khoảng thời gian của các nhân vật ảo. Dĩ nhiên, tất cả đều xuất phát từ tâm lý lo sợ của con người khi đối diện với đêm tối mênh mông, huyền bí.

Như vậy, đêm là khoảng thời gian của các lực lượng siêu nhiên xâm nhập vào thế giới trần tục, là đối tượng khiến con người luôn lo sợ bởi sự huyền bí của nó. Hai đặc tính này của thời gian đêm đã được thể hiện đầy đủ trong tiểu thuyết *Liêu trai chí dị*. Với thời gian đêm, nhà văn Bồ Tùng Linh đã tái hiện thuở ấu thơ của loài người vì lo sợ trước tự nhiên nên người xưa đã nhân cách hóa hàng loạt các vị thần và tin rằng đó chính là những đối tượng biến hỗn mang thành vũ trụ, vận hành cả vũ trụ. Thời gian đêm trong *Liêu trai chí dị* cũng huyền bí, cũng xuất hiện hàng loạt lực lượng siêu nhiên xâm nhập cõi trần. Mặc dù thừa hưởng sâu sắc quan niệm huyền thoại về thời gian nhưng nhà văn Bồ Tùng Linh sử dụng thời gian đêm tối không hề có mục đích sáng tạo các yếu tố tự nhiên và văn hóa như trong thần thoại. Thời gian đêm tối có những nhiệm vụ khác của một tác phẩm văn học.

Trong tiểu thuyết *Liêu trai chí dị*, đêm là lúc các lực lượng siêu nhiên tìm

đến với người, giúp con người thực hiện ước mơ của mình, con người có mộng gì thì sẽ được đáp ứng mộng đó, cũng có khi là những giấc mộng vô cùng bản năng. Xuất hiện nhiều nhất trong tác phẩm là các nhân vật ảo, đặc biệt là các mã nhân, xâm nhập cõi trần giúp các chàng thư sinh thỏa giấc mộng yêu đương. Trong truyện *Mao hổ*, nông phu Mã Thiên Vinh tuổi mới ngoài hai mươi, chết vợ nhưng nhà nghèo không thể tái thú được; đêm đến, hồ li có vẻ rất phong lưu tìm đến nhà họ Mã cùng ân ái. Biết không thể gắn bó lâu dài, hồ li đã giúp Mã ba lượng vàng đủ để lấy một người vợ xứng đôi vừa lứa. Khác với Mã Thiên Vinh, Tất Di Am trong truyện *Hồ mộng* chỉ thích kết duyên cùng hồ li. Tất Di Am phóng khoáng khác người, hào sảng vui vẻ, có danh tiếng trong giới sĩ lâm. Mỗi khi đọc truyện *Thanh Phụng*, chàng thư sinh này trong bụng lại thầm mơ ước, hận chưa bao giờ được gặp hồ li. Tất thường đến ở biệt nghiệp của chú, nghỉ ngơi trên lầu – nơi người ta thường đồn là có nhiều hồ. Một hôm, chập tối có một người đàn bà tìm đến tự xưng là hồ gả con gái là Tam nương cho Tất Di Am. Cô gái này vô cùng xinh đẹp, thù mị sống với Tất suốt một thời gian dài, thỏa lòng chàng ước nguyện. Trong truyện *Cầm Sát*, Vương sinh nhà nghèo lại lấy vợ giàu nên bị cả gia đình nhà vợ khinh rẻ, chàng đi vào hang sâu chỉ muốn tự tử. Đến khi sao mọc đầy trời thì Vương được vào tòa nhà cao, được ở lại trông coi công việc, kết duyên với nàng tiên bị giáng trích là Cầm Sát. Dường như giấc mộng yêu đương luôn chiếm vị trí quan trọng nhất trong tâm trí thư sinh và nhờ thời gian đêm tối

mà các chàng được thỏa ước nguyện.

Ngoài giấc mộng yêu đương, kẻ sĩ còn mang nhiều mộng khác và các lực lượng siêu nhiên cũng sẵn sàng giúp đỡ, nâng bước cho họ trên con đường đời. Thi cử luôn làm cho kẻ sĩ hao tâm tổn trí bởi vì nó không chỉ giúp kẻ sĩ kinh bang tế thế mà còn gắn liền với việc mưu cầu lợi ích cá nhân. Tuy nhiên, xã hội phong kiến đang ở giai đoạn mục ruỗng, giai cấp thống trị độc đoán đã làm cho chế độ thi cử đầy rẫy tệ nạn đút lót, thiên vị... Họ Tổng trong truyện *Tư văn lang* đã nói “*Trong phủ Tử Đồng, thiếu một chức Tư văn lang, tạm cho một đứa trẻ điếc giữ triện, nên vận hội văn học diên đảo, vạn nhất may mắn tôi được giữ chức đó, sẽ làm cho thánh giáo được sáng sửa*” [5, tr.1415,1416]. Nàng hầu trong truyện *Thần nữ* cũng nói thay lời chủ “*Cô tôi bảo, ngày nay cửa quan học sứ như chợ, tặng chàng hai trăm lạng bạc để làm vốn tiến thủ*” [5, tr.1123]. Kẻ sĩ vô cùng khổ sở vì mộng công danh nên không ít lần đã được lực lượng siêu nhiên trợ giúp. Truyện *Tam tiên* kể về một kẻ sĩ buổi tối uống rượu với ba ông tú tài ở trong nhà, mỗi người nghĩ ra một đề cùng bàn luận đề làm. Sáng hôm sau tỉnh dậy nhà cửa đều biến mất nhưng ba bài văn của các tú tài vẫn còn nguyên trong bọc. Hỏi ra mới biết ba tú tài chính là ba con vật thành tiên: một con cua, một con rắn và một con ếch ương. Kẻ sĩ lúc vào trường thi, gặp phải ba đề đều do tiên làm ra, vì thế mà đỗ được giải nguyên. Được lực lượng siêu nhiên phù trợ để thỏa mãn giấc mộng công danh là giấc mộng đẹp của không biết bao nhiêu kẻ sĩ.

Lực lượng siêu nhiên còn mượn

bóng đêm để giúp kẻ sĩ thoát khỏi cuộc sống nghèo nàn. Trong truyện *Lưu phu nhân*, Liêm sinh rất chăm học nhưng mồ côi sớm, nhà lại rất nghèo. Một lần đi xa, trời tối, chàng bị lạc vào nhà Lưu phu nhân. Bà đưa tiền, chỉ cách cho Liêm sinh đi buôn. Khi chàng đã có cuộc sống khá hơn, bà liền tác hợp cho chàng lấy cháu ngoại của mình. Cuối cùng, bà Lưu biến mất, nhà cửa của bà đã biến thành gò mộ. Như vậy, đêm là khoảng thời gian lực lượng siêu nhiên giúp đỡ con người thỏa mãn những ước mơ của mình từ mộng yêu đương, công danh đến cả tiền tài vật chất.

Đêm tối cũng là thời điểm thích hợp để các lực lượng siêu nhiên trà trộn vào thế giới loài người thỏa mãn ước muốn của chính bản thân mình. Vì là lực lượng siêu nhiên nên ước mơ của họ chủ yếu là tình cảm yêu đương, bạn bè nhưng phải là với con người. Những nàng hồ li dày công tu luyện đến với thế giới con người có lúc quên hẳn mối nguy hại đạo, những bộ xương khô tự kiếp nào cũng trở dậy đi tìm cho mình một tri kỉ là thư sinh đa tình, phong nhã. Những mỹ nhân kì ảo trong *Liêu trai chí dị* để lại dấu ấn đậm nét trong lòng người đọc – đó là sự trong trẻo, trẻ trung đầy sức sống và sự xuất hiện của họ cũng xuất phát từ lí do rất đáng trân trọng khi đi tìm một trang thư sinh hào hoa phong nhã để làm người tri kỉ. Trong truyện *Liên Hương*, nàng ma họ Lý hằng đêm đến tình tự cùng Tang sinh vì “*hai con ma gặp nhau, tịnh không có chi vui sướng. Nếu được vui sướng, thì dưới suối vàng há phải thiếu hạng trai tráng ư?*” [6, tr.418]. Sau này nàng Lý bị bệnh chết, lòng đầy buồn

tử “*cứ theo luồng gió trời nổi, trông thấy người nào cũng đầy lòng thèm muốn, ao ước làm sao mình được sống làm người như họ*” [6, tr.424] và sau này đã nhập vào xác Yên Nhi để hồi sinh. Cũng trong truyện này, nàng hồ li Liên Hương cũng mượn bóng đêm đến tình tự cùng người tri âm tri kỉ, sau khi chết, tái sinh làm người đã 15 năm vẫn quay về nhà cũ nối tiếp cuộc tình hạnh phúc cùng Tang sinh. Tinh cá Bạch Thu Luyến, trong truyện ngắn cùng tên, dưới ánh trăng đã si mê tiếng ngâm thơ của Mộ sinh đến bỏ cả ăn ngủ, chỉ muốn kết bạn trăm năm với người trần. Hằng đêm, nàng tinh cá này lại tìm đến với người yêu. Cha của Mộ sinh ngăn cản dữ dội, nàng vẫn quyết tâm làm đẹp lòng cha để lấy Mộ sinh dù cho Long Quân nghe đồn nàng xinh đẹp quyết đón nàng về long cung làm phi tần. Đêm đã giúp cho các mỹ nhân kì ảo thỏa mãn khát vọng yêu đương của chính mình cho dù nguồn gốc xuất thân của các mỹ nhân này không giống nhau.

Khát vọng yêu đương của lực lượng siêu nhiên đôi khi còn làm hại đến con người trần tục. Trong truyện *Cổ nhi*, hai hồ li đực đêm đêm đến mê hoặc đàn bà, cuối cùng đã bị tiêu diệt. Trong truyện *Thân thị*, con gái nhà phú hộ đêm đêm thường bị tinh rùa đến bắt phải làm vợ hắn. Một hôm, vào lúc gà gáy sáng, người đàn ông do rùa biến thành vừa vượt tường ra đã bị phục đánh, hiện nguyên hình là một con rùa lớn. Xét cho cùng, lực lượng siêu nhiên trong *Liêu trai chí dị* đầy phức tạp. Đa số lực lượng siêu nhiên dùng màn đêm để phù trợ cho con người trần tục, để chia sẻ những tình cảm cao đẹp của mình nhưng cũng có khi màn

đêm bị kẻ xấu lợi dụng để làm hại người khác chỉ để thỏa mãn dục vọng cá nhân.

Lực lượng siêu nhiên xâm nhập thế giới trần tục vào lúc đêm về còn để tìm kiếm tình bạn tri âm tri kỉ. Lục phán quan mặt xanh, râu đỏ, mặt mũi dữ tợn ở điện Thập Vương đêm đêm vẫn đến uống rượu cùng Chu Nhĩ Đán. Sau này, Lục còn đòi cho Chu trái tim thông tuệ, thay cho vợ Chu khuôn mặt đẹp (truyện *Lục phán quan*). Đối với khoa học ngày nay, những việc làm của Lục đều có cơ sở, không phải là điều vượt quá tầm tay nhưng ở thời đại của nhà văn Bồ Tùng Linh, việc miêu tả những việc làm trên thể hiện trí tưởng tượng mang tính tiên đoán sâu sắc. Trong truyện *Tửu bằng*, Cổ Xa một đêm uống rượu ngủ say lúc nào không hay, nửa đêm thức giấc thấy tựa như có người nằm cạnh mình, đưa tay sờ thì thấy mượt mượt như con mèo nhưng lớn hơn. Cổ Xa cười bảo “*Đây là bạn rượu của ta*” [5, tr.192] rồi lấy áo đắp cho. Một lát sau chồn cựa mình, hóa ngay thành một chàng trai nho nhã. Sau này, hồ li không chỉ là bạn rượu mà còn giúp Cổ Xa làm giàu, chỉ đến khi chàng mất thì hồ li mới bỏ đi. Hóa ra, nhân vật ảo cũng khát khao tình cảm như con người, chỉ có điều phải mượn bóng đêm để che đi hình tích mới có thể dễ dàng tận hưởng cuộc sống nơi trần thế. Xét cho cùng, khát vọng của các nhân vật ảo cũng chính là khát vọng của con người trần tục.

3. Kết luận

Trong *Liêu trai chí dị*, thời gian đêm của huyền thoại đã có sự chuyển hóa ý nghĩa. Với chủ ý bênh vực hạnh phúc nơi trần thế, nhà văn chủ yếu đã sử dụng màn đêm để cho các nhân vật ảo xuất

hiện tìm kiếm hạnh phúc hoặc phù trợ cho con người thỏa mãn ước mơ. Các nhân vật ảo, đa số là các mỹ nữ đi tìm một tình yêu tự do, táo bạo cũng là khao khát chính đáng của người đời bao lâu nay nhưng luôn bị lễ giáo lên án, trừng phạt. Trong một xã hội thực còn khắt khe với hạnh phúc cá nhân của con người, nhà văn Bồ Tùng Linh đã mượn các nhân vật ảo, đã sử dụng bóng đêm làm nhòe không gian xuất hiện của nhân vật, để biến ước mơ, khát vọng chính đáng của con người, đặc biệt là tình yêu lứa đôi, trở thành hiện thực mà không bị xã hội trừng phạt khắc nghiệt. Thời gian đêm trong huyền thoại đã có sự chuyển hóa trong tác phẩm văn học.

Như vậy, nhà văn Bồ Tùng Linh đã xây dựng thời gian đêm trong *Liêu trai chí dị* trên cơ sở kế thừa quan niệm thời

gian thiêng trong tư duy huyền thoại. Mặc dù kế thừa sâu sắc tư duy huyền thoại nhưng tác giả đã có sự sáng tạo lớn khi làm cho dạng thời gian này có sự đan xen thực - ảo, trong thực có ảo, trong ảo có thực chứ không phải là sự thống trị hoàn toàn của cái ảo. Dù truyện xây dựng thời gian nghệ thuật chủ yếu là đêm – thời gian thiêng trong tâm thức con người nhưng lại ngầm thể hiện những quan niệm chân thực, tiến bộ, sâu sắc về xã hội mà có thể giúp tác phẩm, nhà văn thoát khỏi sự lên án, trừng phạt khắt khe của lễ giáo, chính quyền phong kiến thời bấy giờ. Sự kế thừa và sáng tạo khi nhà văn Bồ Tùng Linh sử dụng huyền thoại đã góp phần quan trọng tạo nên thế giới của *Liêu trai chí dị* đầy tính chất huyền ảo, lung linh, đa nghĩa khiến bao thế hệ độc giả trên thế giới say mê.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Chevalier, J., Gheerbrant, A. (2002), *Từ điển biểu tượng văn hóa thế giới*, Nxb Đà Nẵng, Đà Nẵng.
2. Đào Ngọc Chương (2009), *Phê bình huyền thoại*, Nxb Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh, TPHCM.
3. Eliade, M. (2005), “Cái thiêng và cái phàm”, *Tạp chí Văn học nước ngoài* (1, 2), tr.186-211, tr.198-222.
4. Khoa Ngữ văn và Báo chí, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn (2007), *Huyền thoại và văn học*, Nxb Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh, TPHCM.
5. Bồ Tùng Linh (2007), *Liêu trai chí dị* (3 tập), Nxb Văn hóa Thông tin, Hà Nội.
6. Bồ Tùng Linh (2008), *Liêu trai chí dị*, Nxb Văn học, Hà Nội.
7. Meletincky, E. M. (2004), *Thi pháp của huyền thoại*, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội, Hà Nội.

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 26-11-2014; ngày phản biện đánh giá: 22-12-2014; ngày chấp nhận đăng: 21-5-2016)